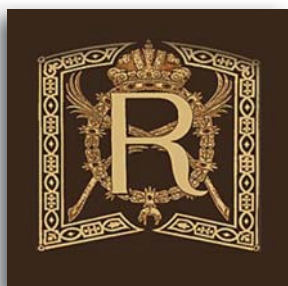

Valentin Judex

zabudnutý skladateľ z prelomu 16. a 17. storočia

Pri mene Valentin Judex si zväčša ani tí najväčší hudobní nadšenci nič konkrétne nevybavia. S jeho menom sa občas stretnú muzikológovia pri práci s inventárnymi zoznamami, či indexmi k hudobným zbierkam roztrúsenými po Európe. Život a tvorba skladateľa však zostáva zahalená nánosom času a zabudnutia.

TEXT — ADRIANA GREŠOVÁ-SEKELSKÁ

Valentin Judex či Valentin Richter

Judex bol skladateľ aktívny v druhej polovici 16. a začiatkom 17. storočia. Väčšinu poznatkov, ktoré o Valentínovi Judexovi máme môžeme vyvodiť z datovania a proveniencie jeho tvorby. Hoci archívne pramene vykresľujúce Judexov život nemáme, rozšírenosť jeho skladieb môže naznačiť istý geografický priestor predpokladaného pôsobenia. Judexove skladby sa zachovali najmä v oblasti Bavorska. Nezanedbateľná časť jeho tvorby sa spája s územím dnešných Čiech, najmä mestom Loket. Ďalšie súdržné zoskupenie zachovaných skladieb nájdeme v nemecko-českom pohraničí – v Sasku a v Ústí nad Labem. Ďalej máme diela zachované na Morave a v Sliezsku, a ďalej na východ sa šírili známym protestantským koridorom do spišsko-šarišskej oblasti na území dnešného Slovenska.

V dobových prameňoch sa stretávame s jeho menom v podobe Valentin Judex. V nemeckej literatúre je uvádzaný aj ako Valentin Richter, čo bolo údajne jeho pôvodné meno neskôr latinizované podľa dobového zvyku. Vieme o ňom len veľmi málo a aj to, čo sa zatiaľ podarilo zistiť, ostáva v rovine hypotéz a nie je to dostatočne podopreté prameňmi.

Gymnasium Poeticum

Prvou nejednoznačnosťou je pôvod skladateľa. V zozname študentov na univerzite vo Wittenbergu nachádzame človeka s totožným menom, ktorý pochádzal z mestečka Cottbus. Iné pramene zas spájajú Judexov pôvod s mestom Loket na západe dnešných Čiech. Nižšie vzdelanie Judex pravdepodobne absolvoval na gymnáziu v Regensburgu, kde od roku 1537/38 bolo činné evanjelické *Gymnasium Poeticum*. Valentin Judex sa nachádza medzi žiakmi v školských zoznamoch gymnázia. *Gymnasium Poeticum* predstavovalo základný pilier hudobného vzdelávania na teoretickej aj praktickej báze. Ku gymnáziu patril aj internát, tzv. Alumneum, kde bol hudobný talent výslovnou požiadavkou. Hudba sa tu vyučovala denne, vždy na poludnie. Dvakrát do týždňa mali žiaci na hodinách spievať. Školský zbor mal povinnosť participovať na evanjelických bohoslužbách. V roku 1543

bolo na škole založené Collegium musicum. Nebolo výnimočným javom, že talentovaní chlapci pokračovali v štúdiu na univerzite. Predpokladáme, že sa Judex zapísal na univerzitu vo Wittenbergu. Nie je známe, či aj získal magisterský titul. Na pozíciu kantora nebolo potrebné univerzitné vzdelanie. Nemáme informácie o jeho pôsobení od univerzitného štúdia až po koniec 70. rokov 16. storočia. V roku 1579 mal Judex opäť pôsobiť v Regensburgu na *Gymnasium Poeticum*, tentokrát ako učiteľ a kantor. Povinnosti kantora na *Gymnasium Poeticum* boli presne definované v školských poriadkoch. Gymnázium malo sedem tried. Kantor zodpovedal za žiakov druhej triedy. Učitelia tretej, štvrtej a piatej triedy boli označovaní ako *collaboratores*. Týmto pojmom je označený i Judex. Pravdepodobne vyučoval žiakov druhej a tretej triedy. V roku 1581, ešte za pôsobenia Judexa na gymnáziu, bolo v školskom internáte miesto pre 12 študentov. Tí mali zadarmo bývanie, jedlo, hygienu, lekára, vyučovanie hudby pod dozorom kantora. Ich povinnosťou však bolo spievať na chóre v kostole, rovnako počas slávností gymnázia a tiež na svadbách, pohreboch atď. Kantor tak mal k dispozícii minimálne 12-členný zbor. Chlapci na internáte mali tiež povinnosť sa rozvíjať nielen vo vokálnej, ale

Odpis tenorového partu Missa Super Rectius Vives v hlasovom zošite z Bardejovskej zbierky hudobní, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, sign.: OSzK, Ms. mus. Bártfa 17.

aj inštrumentálnej hudbe. Mesto Regensburg, bolo sídlom biskupa a fungoval tu benediktínsky Kláštor sv. Emeráma. V roku 1542 sa priklonilo na stranu reformácie a postupne tu pribudli i ďalšie platformy vhodné na pestovanie hudby: kantóráty pri Novom farskom kostole (Neupfarrkirche, 1542), Kostole sv. Oswalda (1553) a v 17. storočí pri Kostole svätej Trojice (Dreieinigkeitskirche, 1631). Od konca 16. storočia sa v Regensburgu stretával ríšsky snem. Pri tejto príležitosti sa v meste zdržiavali početné hudobné telesá, ktoré často vystupovali pri diplomatických zasadnutiach.

Cantiones sacrae

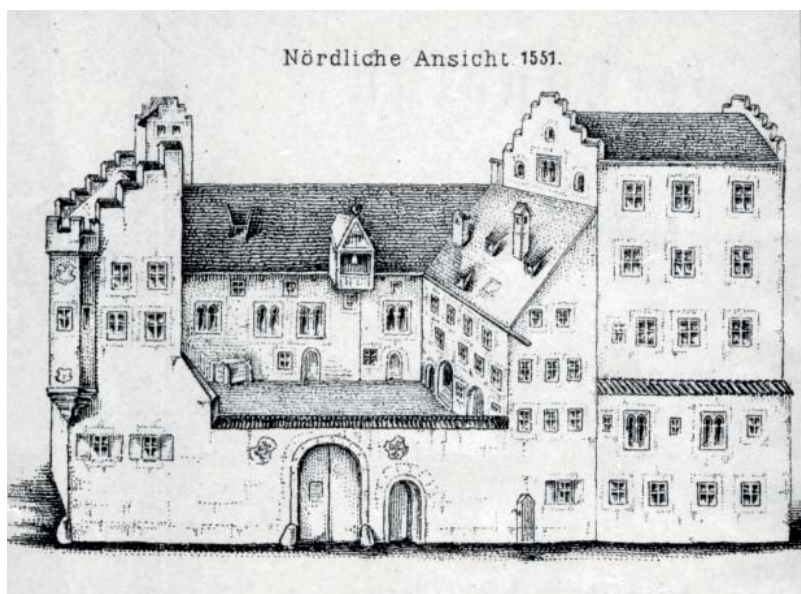
Podľa množstva a proveniencie zachovaných skladieb Valentina Judexa je zjavné, že s najväčšou pravdepodobnosťou skutočne pôsobil v Bavorsku. V roku 1590 vyšla v Mníchove v oficíne Adama Berga antológia *Suavissimorum modulorum selectissimae cantiones sacrae ex praestantissimis quibusdam musicis collectae*. Exemplár tlače sa nachádza v knižnici *British Library* v Londýne. Táto tlač pôvodne patrila evanjelickému Kostolu sv. Anny v Augsburgu. Na mieste kantora v tomto chráme viac ako 40 rokov pôsobil dobre známy nemecký skladateľ Adam Gumpelzhaimer (1559–1625). Exemplár tlače zachovaný v Londýne obsahuje rukopisné

Najoblúbenejšia hudobná forma, ktorej sa Judex venoval, je moteto.

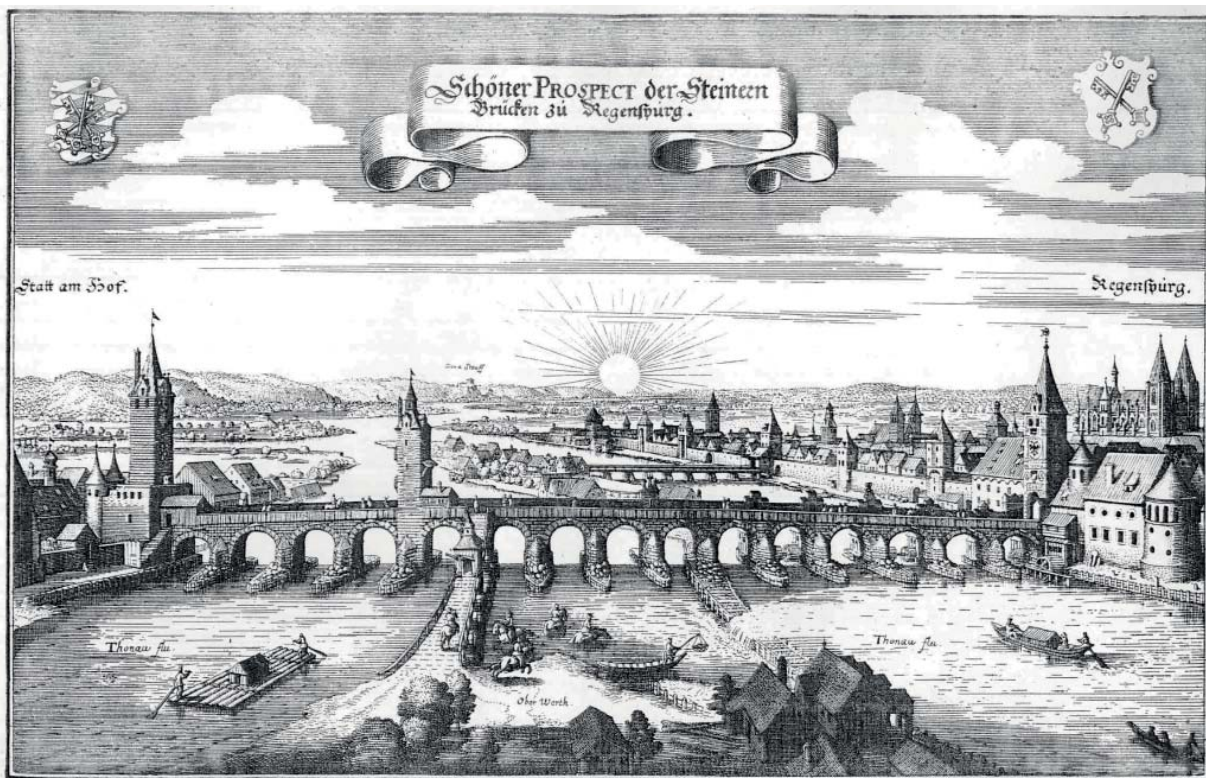
poznámky samotného Adama Gumpelzhaimera. Dopíňajú mená autorov skladieb tejto anonymnej zbierky vrátane Valentina Judexa. Rukopisné príписы k anonymným skladbám naznačujú Gumpelzhaimerove kontakty so súčasníkmi, a teda aj s Judexom.

Judex a Krušnohorsko

Ďalšia zmienka o skladateľovi sa vyskytuje v súvislosti s hudobnou kultúrou západočeských oblastí Krušné hory a Chebsko. Miestni kantori zastávajú významné miesto

Gymnasium Poeticum v Regensburgu.

Pohľad na mesto Regensburg z publikácie: Mattheus Merian (1593–1650): *Topographia Bavariae: das ist Beschreib: vnd Aigentliche Abbildung der Vornembsten Stätt vnd Orth, in Ober vnd Nieder Beyern, Der Obern Pfaltz, Vnd andern, Zum Hochlöblichen Bayrischen Craiße gehörigen, Landschafften.* Frankfurt, 1644. s. [166].

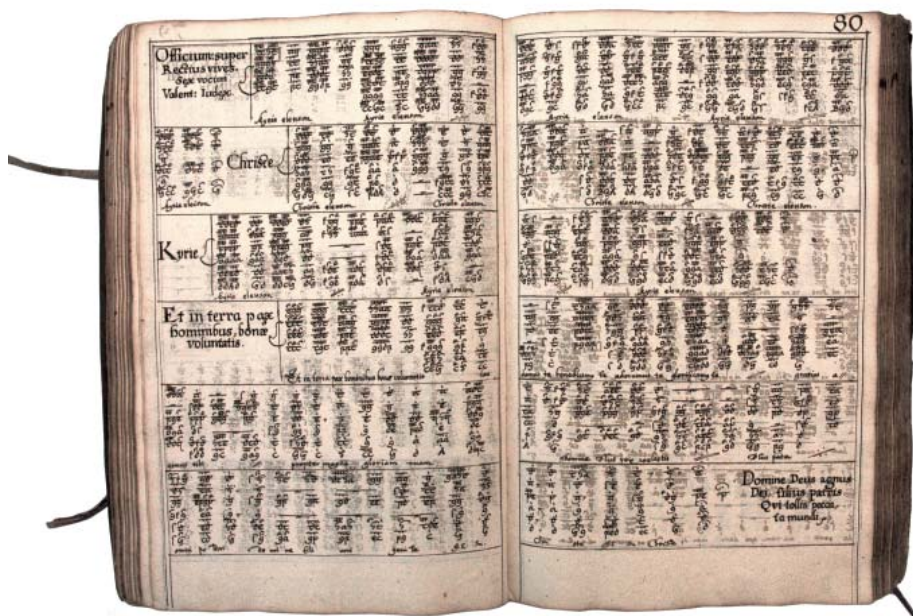
v dejinách nemeckej hudby tohto obdobia. Prominentnými v tejto oblasti boli najmä latinské školy v mestách Loket (Elbogen), Horní Slavkov (Schlaggenwald), Cheb (Eger) a Jáchymov (St. Joachimsthal). Tri z nich boli prekvitajúce banské mestá a Cheb bol založený ako slobodné cisárske mesto. Nie je vôbec náhoda, že miestne

školy sa stali vzormi pre ďalšie viacjazyčné mestá. Školy v Hornom Slavkove a Lokti fungovali podľa wittenberského predobrazu stanoveného Filipom Melanctonom. Hudobnú prax, vedomostný štandard o hudbe a jej interpretácii môžeme dedukovať zo zachovaných diel. Máme indicie, že Valentin Judex pôsobil na poste kantora

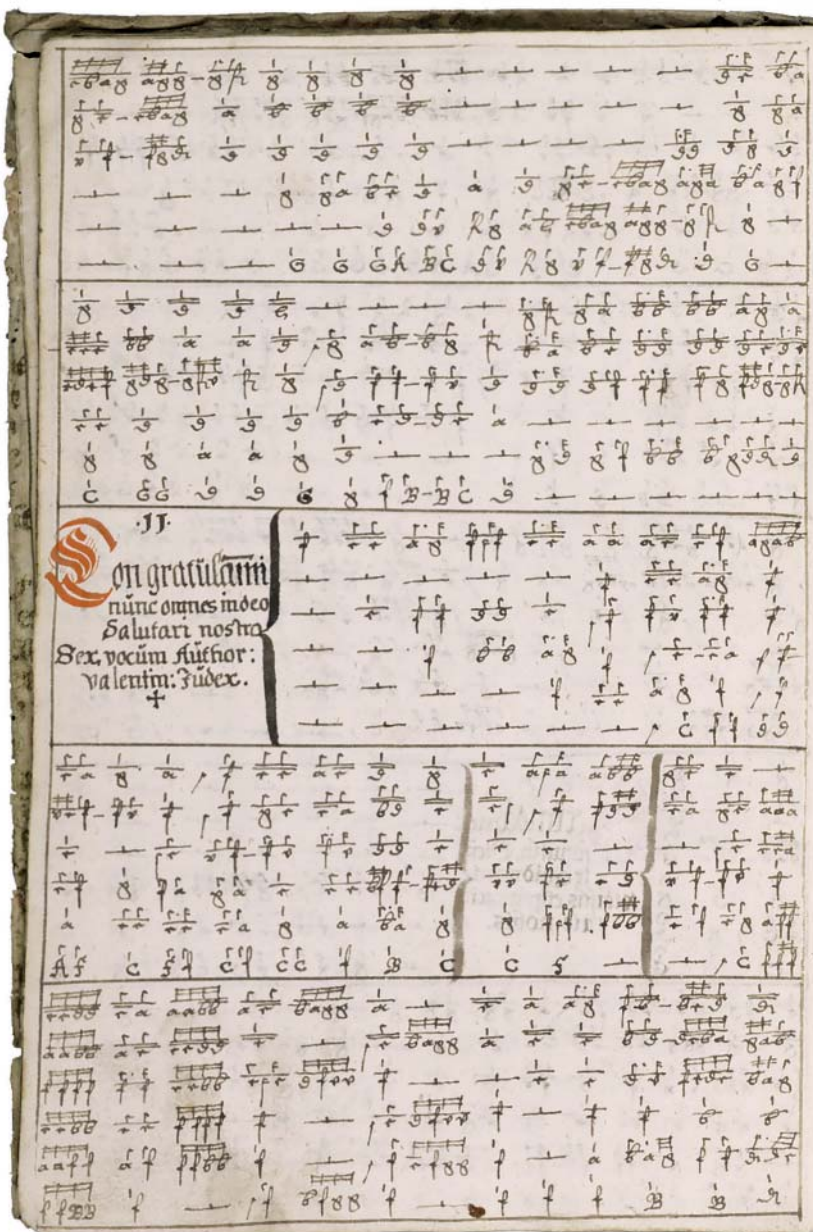
v meste Loket a patril medzi najvýznamnejšie osobnosti hudobnej kultúry v oblasti. Jeho viaceré skladby nájdeme v hudobnej zbierke latinskej školy v Lokti, ktorá bola katalogizovaná v roku 1593.

Konfesionálna príslušnosť

Archívne zmienky o skladateľovi antcipujú jeho protestantskú konfesionálnu príslušnosť. Samotná jeho tvorba však zďaleka taká jednoznačná nie je. Viaceré jeho skladby sa síce zachovali na pôde evanjelických kostolov, značná časť Judexovej tvorby však pochádza z kláštorného prostredia augustiniánov, kapucínov, benediktínov, fran-tiškánov a jezuitov. Zachovali sa vo-kálne skladby výlučne v latinskom jazyku. Latinčina sa bežne používala v 16. a 17. storočí v školskom a akademickom prostredí evanjelikov. Berúc do úvahy, že Judex zrejme pôsobil na pôde latinskej školy, absencia skladieb v národnom jazyku, v tomto prípade v nemčine, nemusí byť ničím zvláštna. Po obsahovej stránke je však časť Judexovej tvorby v luteránskom prostredí nepoužiteľná. Evidujeme zhudobnenie mariánskej modlitby Ave Maria či mariánske antifóny určené na liturgiu hodín: Regina coeli, Alma redemptoris mater, Ave maris stella. Judexove mariánske skladby

Odpis skladby Missa Super Rectius Vives v Tabulatúrnom zborníku Samuela Marckfelnera I., Knižnica ev. cirkvi a. v. v Levoči, sign. 13991/6 A/, f. 79v – 80r. /.

Congratulamini nunc omnes in Deo.

boli pomerne často odpisované. Svedčia o tom konkordancie zachované na viacerých miestach. V Judexovej tvorbe nachádzame aj skladbu Sancte Augustine tu dulcedo s tematikou uctievania svätých. Skomponoval ju pre potreby augustiniánskeho kláštora v mestečku Au am Inn, kde mala byť interpretovaná pri presúvaní svätých relikvií. Medzi skladby katolíckej proveniencie, ktoré sa v protestantskom prostredí nepoužívajú, patrí aj ofertórium Illumina oculos.

Missa Super Rectius Vives

Datovanie Judexových skladieb je pri mnohých skladbách nejednoznačné. Väčšinu z nich môžeme zaradiť do poslednej tretiny 16. storočia a na začiatok 17. storočia. Judexove skladby sa vyskytujú

Úvod skladby Sancte Augustine tu dulcedo.

v zbierkach až do druhej polovice 17. storočia, konkrétne do roku 1674. Doteraz evidujeme približne 30 skladieb, ktorým je pripisované Judexovo autorstvo. Nie je doložená žiadna skladateľova svetská tvorba. Venoval sa výlučne cirkevnej vokálnej hudbe. Zachované skladby sú pre 4–6 hlasov. Najoblúbenejšia hudobná forma, ktorej sa Judex venoval, je moteto. Okrem toho sa z jeho tvorby zachovali štyri omše. Jedna z nich, šesťhlasná Missa Super Rectius Vives sa zachovala v Levoči a Bardejove a začiatkom roka vyšla v rámci edičného radu starej hudby Musicalia Istropolitana. Čo sa týka ukotvenia Judexovej tvorby v rámci kresťanskej liturgie dominujú najmä introity a antifóny a zhudobnenia žalmov. Zastúpenie majú i Ofertórium, textová variácia Magnificat, Litaniae de Sancto Augustino a Te Deum. Kompozičný štýl Valentina Judexa korešponduje s dobou, kedy skladateľ komponoval. Ide o príklad vokálnej polyfónie konca 16. storočia. V prípade omše Missa Super Rectius Vives začína Judex jednotlivé časti diela akordicko-homofonicky. Ako skladba postupuje, nastáva mierny rozpad homofónnej faktúry. Využíva voľnú polyfóniu, úplne sa vyhýba imitácii. Dielo naznačuje, že Judex bol skôr na vertikálnu, harmonickú stránku zameraný skladateľ. Od krátkych, niekedy len naznačených polyfonických pasáží sa vždy prinavráti k homofónii, ktorá pôsobí pevne a kompaktné. V hudobných zbierkach sa Judexove skladby objavujú v spoločnosti mien ako Orlando di Lasso (1530–1594), Jacob Handl-Gallus (1550–1591), Hans Leo Hassler (1564–1612), Joachim a Burck (1546–1610), Giaches de Wert (1535–1596), Melchior Vuplius (1570–1615) a množstva anonymných autorov, ktorí sa v dobových zbierkach hojne vyskytujú.

Musicalia Istropolitana

Katedra muzikológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave už od roku 2007 vydáva edičný rad *Musicalia Istropolitana*, ktorý sa snaží sprístupňovať študijný a porovnávací notový materiál ako pre odbornú verejnosť, tak aj pre interpretov. Omša Valentina Judexa, zabudnutého skladateľa z prelomu 16. a 17. storočia je dostupná na vyžiadanie na adrese muzikologia@uniba.sk, alebo na stránkach medzinárodného výskumného centra Musica Rudolphina. ✘

foto © Knihnica Kongresu, Washington D. C.

foto © Bayerische Staatsbibliothek, Mníchov